

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De hoofdstukken illustreren verder hoe het onbewuste zich toont in ouder-baby-psychotherapie en hoe je in contact komt met «dat wat niet geweten is». Ook geven ze aan hoe «stiltes» die samengaan met het therapeutische «zijn-bij-de-ouders-en-de-baby» ruimte bieden waarbinnen nieuwe manieren van «samenzijn» zich kunnen ontwikkelen. De stilte van de therapeut kan voor moeder en baby de «capacity to be alone» ondersteunen. Intrigerend, wellicht omdat het voor mij een minder vertrouwd domein is, vond ik het casusmateriaal vanuit een analytische groepstherapie met vijf à zes moeders met hun baby's. Waar moeders aanvankelijk vooral hun gefragmenteerde en gedissocieerde elementen naar voren brengen, en bezig zijn met de baby's om wat uit de beangstigende groep te kunnen blijven, ontstaat er stilaan ruimte om verbonden te blijven met zowel de groep als het eigen innerlijk. Knap hoe de samenwerking tussen een groepstherapeut en een kindtherapeut hiertoe mogelijkheden creëert.

Baradon en collega's schreven met dit boek een fijne introductie in een complex domein. Het werd een overzichtelijk en prettig leesbaar geheel dat tegemoetkomt aan de behoefte de violen weer eens te stemmen en stil te staan bij wat we ook weer precies met welk concept bedoelen. Het is, met andere woorden, een soort van «woordenboek van de ouder-baby-psychotherapie» en in die hoedanigheid een goed opleidingsinstrument. Het werk kenmerkt juist door die degelijkheid het Anna Freud Centre: de puntjes op de i, goed weten waar je staat en hoe je begint. Er klinkt een beetje Anna Freud in door. Terzelfdertijd mist het boek juist door deze sterke klemtoon op «degelijk, correct en overzichtelijk» soms iets aan levendigheid. Een andere kritische noot betreft de situering binnen de ruimere literatuur in dit domein. Er wordt mijns inziens te weinig gerefereerd aan en verbonden met andere auteurs. Een recente opleiding in het Anna Freud Centre in dit ouder-babywerk, leerde me dat het er aan

levendigheid nochtans niet ontbreekt. Het is een dynamische equipe, die op een heel open manier video-opnames van eigen therapiemateriaal durft voor te leggen in een opleidingsgroep. Wat ik er ook in hun spreken wel miste, is de situering ten opzichte van andere psychoanalytische auteurs en groepen over baby's en ouder-baby-behandeling. De immense veelheid aan ontwikkelingsliteratuur en bijvoorbeeld het werk met ernstig getraumatiseerde en borderlinemoeders vanuit het naburige Tavistock, worden amper tot niet vermeld. Er wordt met momenten zelfs gesproken als zou een ontwikkelingskader nog moeten worden bedacht en alsof het werken met zwaar getraumatiseerde moeders in het Anna Freud Centre volop wordt uitgevonden. Maar lees dit als een detailkritiek, die de degelijkheid van dit werk geenszins bedreigt. Het gaat hier om een waardevolle bijdrage aan de ouder-babyliteratuur.

Lacan langs de meetlat van de logica

Bespreking van

Filip Buekens (2006). *Jacques Lacan — Proefvlucht in het luchtledige*.
Leuven/Voorburg: Acco.
ISBN 978 90 334 6115 6, 287 pp., € 28,50

JOS DE KROON

«Het is de geest die de feiten beheerst,
niet omgekeerd» (James Joyce).

Op het schoolplein van de westerse cultuur wordt de psychoanalyse gepest en in de hoek gedreven. Nu eens moet de psychoanalyse als geheel het ontgelden (Popper en Grünbaum) dan weer wordt Freud afgeranseld (Masson en Israël's) en nu is Lacan aan de beurt (Sokal & Bricmont, Borch Jacobsen en Buekens).

Voor een beter begrip van de inzet en achtergrond van *Jacques Lacan — Proefvlucht in het luchtledige* is enige informatie over de context noodzakelijk. Na *Impostures intellectuelles* (Sokal & Bricmont 1997) en *Le livre noir de la psychanalyse* (Meyer 2005) doet Buekens de antipsychoanalytische exercitie nog eens dunnetjes over voor een Nederlandstalig publiek. De auteur is een buitenstaander van de psychoanalyse, dat wil zeggen dat hij geen psychoanalytische training heeft genoten en geen psychoanalyse heeft gedaan. Hij benadert zijn onderwerp dus louter theoretisch vanachter zijn bureau of computer. Soms heeft deze positie van buitenstaander voordelen, maar in dit geval moet dat toch ernstig worden betwijfeld. Zijn discipline is de taalfilosofie en hij legt een duidelijke voorkeur aan de dag voor de analytische filosofie, waarin de logica prominent aanwezig is. Sokal & Bricmont, de auteurs van *Impostures intellectuelles*, zijn natuurkundigen die uit ergernis over het door hen geconstateerde ‘misbruik’ van natuurkundige en wiskundige termen en formules gepleegd door structuralisten, een frontale en primitieve aanval uitvoerden op postmoderne filosofen en psychoanalytici. Borch Jacobsen, een van de prominentste auteurs van *Le livre noir de la psychanalyse* is een filosoof die de Parijse scene goed kent en zich heeft ontwikkeld van ‘flirter’ met de psychoanalyse tot een faliekant tegenstander. Werd eerst een groepje structuralisten (zoals Lacan, Kristeva, Irigaray, Braudrillard, Deleuze en Guattari) in de hoek gedreven door Sokal & Bricmont, daarna volgden de psychoanalytici in *Le livre noir de la psychanalyse* en nu zijn het Lacan en de lacanianen, op wie Buekens het heeft gemunt. Buekens zit op ramkoers en heeft daarvoor een bijzondere methode ontwikkeld. Eerst gaat hij bewijzen dat Lacan een filosoof is, die vervolgens vanuit de analytische taalfilosofie bestreden wordt. Dat mag, maar men moet daarbij wel bedenken dat de analytische taalfilosofie ook een van de vele opvattingen over taal en de werkelijkheid

is. Vervolgens maakt Buekens een indeling van het te bestrijden object; Lacan zelf, de groepen van lacanianen die worden ondergebracht in ‘orthodoxe lacanianen’, ‘orthodoxe interpretatoren’, ‘minimale lacanianen’, ‘consulenten van Lacan’, ‘toepassers van Lacan’ en ‘critici en spijtoptanten’ (p. 60-65). Om Lacan te bestrijden worden citaten gebruikt van vertegenwoordigers uit al deze groepen. Met andere woorden: (ook) uitspraken van volgelingen van Lacan worden gebruikt om Lacan zelf te bestrijden. Waar gaat het over in *Jacques Lacan — Proefvlucht in het luchtledige*? Over niets minder dan de behandeling van de waarheid. Over de methode om de waarheid te benaderen. Over taaltheorie, het onbewuste en onderzoek. Ook in de psychoanalyse draait het om deze onderwerpen, met dit verschil dat bij de psychoanalyse het subject centraal staat, in tegenstelling tot de in dit boek centraal gestelde logica. Het subject is zowel voorwerp van onderzoek als agens dat het onderzoek uitvoert. Het subject reduceren tot fysieke processen zoals biologisten doen (en Buekens niet verweten kan worden) is in mijn ogen niet adequaat. De methode van het psychoanalytisch onderzoek reduceren tot de logica (wat Buekens wel aangerekend kan worden) lijkt mij evenmin de enige weg. Dat de auteur Lacan op dit punt aanvalt is begrijpelijk omdat Lacan hiertoe uitnodigt met zijn gecompliceerde mathemen en schema’s. In evolutionair opzicht is het subject een nieuw verschijnsel dat nauwelijks is beschreven in een adequate terminologie. Meestal vallen we terug op vertogen die adequaat zijn voor de materie, het gedrag en de interactie, maar die tekortschieten wanneer het (zelf)bewustzijn in het spel is. In een zekere traditie heeft Lacan de speurtocht naar het subject voortgezet. Men denke daarbij aan Augustinus, Descartes, Hegel en Heidegger. Overal in zijn werk kan men bespeuren dat Lacan in dialoog treedt met deze ‘pioniers van de ziel’. Dat hij daarbij een ‘nieuwe taal’ moest bedenken is niet vreemd omdat het een *terra incog-*

nita betreft. Dat die «nieuwe taal» wortelt in de bestaande taal is niet vreemd en vaak vertoond in onze cultuur. Men denke aan het woord «psyche», dat voor ons zo een vertrouwde klank heeft dat wij denken te weten wat het is. Het Griekse «psychè» komt van het werkwoord «psycho», dat blazen betekent. Men dacht aanvankelijk dat de levenskracht (psyche) werd ingeblazen. Later is de betekenis metonymisch verschoven in de richting van levensadem. Vervolgens heeft «psyche» de betekenis gekregen van schim der doden. Nog later is de betekenis opgeschoven naar «ziel», zoals wij die kennen, maar dan ontgaan van iedere transcendentie. In het Frans betekent «psyche» ook nog spiegel om niet geheel onbegrijpelijke redenen. Een begrip kan evolueren. Lacan verwijten dat hij nieuwe inhouden koppelt aan bestaande woorden en symbolen, zoals wiskundige tekens, is vanuit etymologisch oogpunt onterecht. Dat wiskundigen en logici het alleenrecht zouden hebben op taal en tekens lijkt mij absurd.

Door het alleenrecht op wiskundige termen uit «vreemde» disciplines en de analytische filosofie als toetssteen van de waarheid te bestrijden, is de grootste kritiek op Buekens' boek geleverd. Daarbij komt ook nog dat de redactie zeer slordig is uitgevoerd; veel taalfouten en een inconsequent taalgebruik zoals: analysand en analysant. De auteur verliest zich regelmatig in een langdurig en complex betoog dat de logica als oogmerk heeft, waarbij het moeilijk is de draad vast te houden.

Ik heb niet de indruk gekregen dat de auteur begrip heeft van het hoe en waarom van de lacaniaanse psychoanalyse, terwijl de overeenkomst in naamgeving van analytische filosofie en psychoanalyse toch anders zou doen vermoeden.

Literatuur

MEYER, C. (red.) (2005). *Le livre noir de la psychanalyse*. Parijs: Les Arènes.

SOKAL, A. & BRICMONT, J. (1997). *Les impostures intellectuelles*. Parijs: Éditions Odile Jacob.

Psychoanalyticus in Duitsland

Bespreking van

Johannes Cremerius (2006). *Ein Leben als Psychoanalytiker in Deutschland*.

Redactie: W. Wolfram Mauser e. a.

Würzburg: Königshausen & Neumann.

ISBN 978 3 8260 3295 0, 304 pp., € 29,80

HARRY STROEKEN

Cremerius (1918-2002) was een Duitse psychoanalyticus en in zijn memoires kan men niet alleen kennisnemen van zijn persoonlijke leven, maar ook van de psychoanalyse in Duitsland na de Tweede Wereldoorlog. Hij beschrijft de moeizame jaren van wederopbouw en laat zien hoe de hoogleraren psychiatrie, die vaak hadden gecollaboreerd met het vernietigingsprogramma van de nazi's voor psychiatrische patiënten, na de oorlog spoedig weer in het zadel zaten en hun strijd tegen de psychoanalyse konden voortzetten. Tevens bespreekt hij de splijting tussen de door de oorlog belaste Deutsche Psychoanalytische Gesellschaft (DPG) en de nieuwe Deutsche Psychoanalytische Verein (DPV) onder leiding van Mitscherlich, die tot op de dag van vandaag voortduurt. Hij maakte een langere studiereis door de Verenigde Staten (op uitnodiging van de regering voor een aantal analytici die in de naziperiode geheel aan de goede kant waren gebleven), verbleef enige jaren in Zwitserland, werkte ook in Italië, was op verschillende plaatsen hoogleraar en psychoanalyticus en hij bezocht vele congressen (ook in de DDR). Hierdoor kan hij verslag doen van ontmoetingen met vele prominente analytici uit de jaren vijftig tot en met tachtig en de ontwikkelingen in die lange periode van binnenuit beschrijven en kritisch beschouwen. Die concrete verhalen zijn verhelderend. Hij was een links-liberale man met sympathie voor Willy Brandt